

URTX

FABRICANTS DE CRISIS

Dídac Mateo González

Abstract

Los últimos tiempos han mostrado que las recetas anticrisis han agravado la situación. Los oropeles con que embellece el capitalismo durante la orgía expansionista han caído uno tras otro. «Hemos vivido por encima de nuestras posibilidades» fue el mantra de los políticos. Pero la terca realidad desnuda la naturaleza del capitalismo: siempre ha sido una manera de hacer que se basa en el tándem acumulación - crisis. La crisis no es un accidente, un tsunami u otros modos de reedificar la realidad. La acumulación de capital (dinero, patrimonio, prestigio, títulos, credenciales educativas, etc.). Antecede a la crisis. La crisis es parte del modelo. Su misión: superar la saturación de beneficio para posibilitar una nueva ola expansiva. Una superación que debe luchar contra situaciones competitivas poco deseables por oligarcas que limitan la democracia en la mayoría de los países occidentales, en general, y aún más en aquellos donde la mayoría de la sociedad está poco organizada, como la española, o, si menos, abandonada por aquellos que se hacen llamar «sus representantes».

Las recetas empleadas para restablecer el modelo tienen un denominador común: socializar los costos, es decir, usar impuestos para resarcir bancos y constructoras, entre otros cortesanos, a costa de fregar los bolsillos del resto de los agentes económicos (empresarios y consumidores), que no tienen suficiente poder para emprender acciones monopolistas, colusivas, cartelianas, evasivas, etc. La paradoja: además crisis, la terapia es profundizar hasta un punto que permita volver a una nueva expansión acumulativa.

La consecuencia lógica: en paralelo, surge otra crisis, la de la legitimación y la cohesión vigentes durante la fase expansiva. Y es por eso que una buena parte de la aristocracia social (financiera, económica, patrimonial, etc.), Contraria a reducir su voracidad de acumulación, se esfuerza en buscar nuevos mecanismos de control, a la vez que intenta oscurecer cualquier alternativa.

Por todo ello, no es difícil de rastrear, en la historia del capitalismo, instituciones y prácticas democráticas que, si bien durante las fases de expansión son el medio idóneo de legitimación y dominación, en los momentos de crisis resultan molestas y tienden a ser «marginadas» e, incluso, sustituidas interinamente por medios más expeditivos.

In recent times, it has been shown that the anti-crisis recipes have worsened the situation. The tinsel used to embellish capitalism during the expansionist orgy have fallen one after the other. "We have lived beyond our means", was the mantra of the politicians. However, the stubborn reality strips bare the nature of capitalism: it has always been a way of working based on the tandem accumulation-crisis. The crisis is no accident, tsunami or other ways of rebuilding reality. The accumulation of capital (money, property, prestige, titles, educational credentials, etc.) precedes the crisis. The crisis is part of the model. Its mission: overcome the saturation of profit to make a new expansive wave possible. An overcoming that has to struggle against competitive situations undesired by the oligarchs who limit democracy in the majority of western countries, in general, and even more so where the majority of the society is little organised, the case in Spain, or, at least, abandoned by those who claim to be "their representatives".

The recipes used to reinitialise the model have a common denominator: socialise the costs, in other words, use taxes to rescue bancs and builders, among other courtesans, at the cost of emptying the packets of the other economic agents (business people and consumers), who do not have enough power to take on monopolistic, collusive, cartel, evasive actions, etc. The paradox: the deeper the crisis, the therapy is to go even deeper to the point where it can return to start another cycle of accumulative expansion.

The logical consequence: in parallel, another crisis arises, one of the legitimation and cohesion valid during the expansive phase. And that is why a good part of the social aristocracy (financial, economic, patrimonial, etc.), opposed to reductions in its voracious accumulation, works to find new control mechanisms, while attempting to darken any alternative.

Given all this, it is not difficult to trace, in the history of capitalism, institutions and democratic practices that, while ideal for legitimation and domination during the phases of expansion, at the times of crisis become annoying and tend to be "marginalised" and even substituted temporarily by more expeditious means.

Paraules clau

Aristocràcia social, oligarquia isonòmica, democràcia, crisi.

Introducció

Excluido. Desprovisto de los favores del Estado y destinatario privilegiado de sus atropellos.

HUGO DE LOS CAMPOS¹

La reflexió d'aquest professor uruguaià evidencia quelcom habitual entre els sociòlegs: haver de ponderar el pes de l'acció col·lectiva *versus* l'agregat de decisions individuals. Si carreguem l'explicació en la primera, la clau de volta serà la del grau de poder. Si la carreguem en la segona, dependrà molt de les decisions estratègiques i, per al cas que ens ocupa, serà «fàcil» culpar de la crisi els «agents individuals» (persones, llars, grups d'amics, empreses, etc.). Així, per exemple, el qui a Espanya té estudis superiors, ha treballat els darrers anys i ara és a l'atur perllongat, és perquè ha triat un tipus d'estudis que en el moment present tenen poca sortida, com confirma una de les «noves pobres» catalanes:

Claudia, vint-i-nou anys, arquitecta, dos postgraus. Parlo anglès i italià, he viscut un any fora. He treballat a diferents despatxos d'arquitectura, també a la Generalitat, amb un

conveni signat per la Universitat Politècnica de Catalunya [...]. No trobo feina. Situació compartida per la majoria dels meus companys de carrera (<http://www.elsnouspobres.com>).

Aquest patiment² de persones que fins fa poc es consideraven de classe mitjana no es deu només a males decisions. Alguacil (2012) acusa el capitalisme desposseïdor dels de dalt, articulats contra els de baix, desintegrats, anòmics. Davant aquesta situació, molts humans són vulnerables. Els que més: aquells desarmats davant les crisis que perden sostre, feina, família, ingressos, representació política, salut, drets, etc.

I per aquiratar el pes dels factors individuals (o de cercle més proper) amb els més «llunyans»,³ sempre he trobat inspiradora la tesi doctoral d'Echevarria Zabalza (1999) sobre la mobilitat social a Espanya, i he reconvertit el seu quadre de la p. 142 en una espècie de GPS sociològic. Un posicionador en el sistema global que pot servir per explicar per què se situen on se situen i on se situaran (amb una alta probabilitat) una persona, una família, un grup (més o menys formal), un país, etc.

¹ En política, en últim terme, es decideix qui paga el cost dels canvis i qui en rep els beneficis. Vegeu el capítol 3 del «VI informe FOESSA sobre exclusión y desarrollo social en España».

² Un patiment només justificat pels tecnòcrates com a necessari, tal com evidencia el director del Bundesbank, per a qui pesa més la teoria que constatar que l'austeritat provoca destrosses humanes. El 1932, un francès, Nizan, tot just estrenat com a filòsof, s'acomia amb un assaig titulat *Els gossos guardians*, en el qual retreia al gremi perdre's en logomàquies en comptes d'abordar problemes propers. Estava bé parlar de *cogito* i d'altres destil·lacions cartesianes, però també era el moment de parlar de guerra, atur, política, suïcidis, etc. Estaria bé preguntar als ministeris sobre l'atenció hospitalària, l'educació, etc., o sobre els treballadors que acaben morint en la misèria, tal com descobrí l'espanyol Chaves Nogales a l'Alemanya que observà mentre Nizan dimitia. (Dec la inspiració d'aquest passatge a J. M. Ridao i al diari *El País*, 7 agost 2012.)

³ Sennett, l'any 2003, rememorava les vivències d'una monja i una socialista i argüia que la seva mare, treballadora social, sentia que molt a prop seu, però lluny del seu abast, succeïen coses importants.

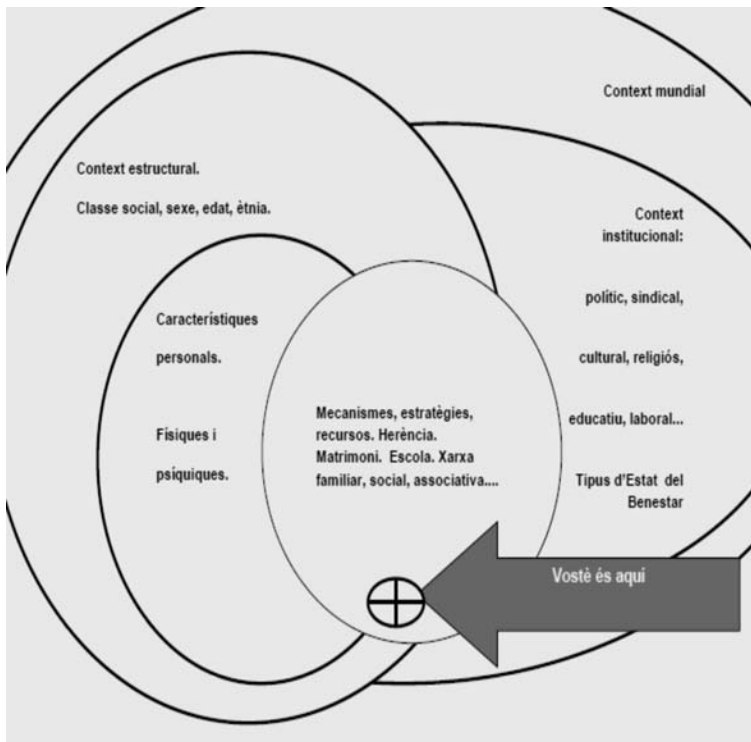

Figura 1.
Una proposta de posicionador sociològic.

Així, per a Echevarria, a la Navarra rural de postguerra, el principal beneficiari era el fill hereu, que rebia les terres de la família i, a més a més, el seu pare, aprofitant els dies de fira de bestiar, intentava lligar un bon casori amb alguna filla d'un altre propietari similar. D'això, en llenguatge del sociòleg francès Bourdieu, se'n diu «estratègia de reproducció». Una estratègia que a l'Espanya industrial va fer, en comptes de privilegiats, en molts casos, «esclaus de la terra», en veure l'hereu com (tal com corroboraren Mayoral i Samper seguint els concos del Pallars) les germanes dels seus coetanis marxaven a treballar o a estudiar a la ciutat, on esdevenien futures treballadores fabrils, secretàries, infermeres, mestres, etc., ben disposades a crear una família urbana.

Bourdieu⁴ deia que la nostra posició depèn (més enllà dels successos estocàstics) dels nostres capitals: socials (en forma de nombre i potència de xarxes familiars, associatives, caciquistes, de paisanatge, etc.), econòmics (líquids i patrimonials), culturals (sobretot, certificacions acadèmiques) i simbòlics (credibilitat, fama, estatus, etc.). Unes

dotacions que han de ser ben invertides en funció del terreny de joc (polític, econòmic, matrimonial, etc.).

Una metàfora (la del joc) pertinent en un context en el qual, usant una altra metàfora present en sociologia, l'estratègia econòmica dominant, la del capitalisme de casino, ha fet saltar la banca i passa a recollir les fitxes dels jugadors i, en molts casos, la dels seus pares i mares, tal com relata al diari *Segre* una mare que va avalar la compra del pis del seu fill: «Si em prenen la casa... em tiro al canal».⁵

Un problema global

Sociedad. Agregado de humanos. Se diferencia de una comunidad porque en esta última sus integrantes consideran que eso es bueno.
HUGO DE LOS CAMPOS

Economía. Els especuladors no fan mal quan són bombolles en un corrent d'empresa, però sí quan l'empresa és la bombolla dins un remolí d'especulació.
KEYNES

Democracia. Superstición muy difundida.
J. L. BORGES⁶

De relaciones entre las parts. La política és l'art d'apartar la gent dels assumptes que els concerneixen.
PAUL VALÉRY

Preguntats els espanyols i les espanyoles pels principals problemes del país (segons confessa el Centro de Investigaciones Sociológicas), són l'atur i els polítics. «Tenim partits autistes», deien Brugué i Subirats (2008).

Esta grave desconfianza es consecuencia de un periodo en el que las instituciones se han alejado de las prioridades de los ciudadanos [...]. Los ciudadanos no se han alejado de la política. Es la política la que se ha alejado de ellos [...]. La política no es patrimonio de los políticos, sino de los ciudadanos. («Lo que España necesita[ba]», segons el PP prego-vernamental.)⁷

⁴ Que, si hagués estiujeat al Pallars, hauria recomanat a més d'un una estratègia de reconversió de capitals.

⁵ Vegeu el suplement dominical del diari *Segre* del 27 de maig de 2012. Reportatge: «Desnonaments, deixar la casa per força».

⁶ «Si una persona ve una cosa que no existe, es una paranoica. Si la ve la mayoría, es una democracia», diu l'Emilio, un psicòleg amic.

⁷ «Lo que España necesita», p. 172 del programa amb el qual el PP es presentà a les eleccions generals del 2011.

Inclús Sarkozy (gens sospitós de ser un sensible social), el 2008, demanava un capitalisme més controlat, i l'informe Larosièrè⁸ aconsellava limitar les remuneracions directives. Però han guanyat els causants de la crisi, que orienten decisions polítiques fent pagar els plats trencats a les víctimes (Estivill i Comas, 2011).

Hi ha lloc per a tothom? Quant a la capacitat integradora de l'estructura social i econòmica espanyola, aquesta ho és més que moltes africanes, però menys que moltes europees.

Alguns sociòlegs mexicans denuncien haver viscut la substitució, en política, de la classe mitjana il·lustrada per executius i tecnòcrates, la debilitació de cooperatives, sindicats, ONG, etc., així com de petites i mitjanes empreses.⁹ En suma, es creà una societat indefensa contra atropellaments patris i aliens.¹⁰

Més signes dels temps: a l'Anglaterra del segle XIX (Morell, 2002) era habitual, entre els poderosos, «comprar» parlamentaris per adequar les lleis als seus interessos. Els principals beneficiaris de la industrialització foren:

- L'aristocràcia, posseïdora de terra rústica i urbana, que es revaloritzà.¹¹
- Els grans industrials, comerciants i financers.
- La part de la societat que vetlla (de manera més o menys conscient) pels interessos dels anteriors.

La rebel·lió de les elits

Por confidencias que no me es dado clarificar, llegué a la convicción de que detrás de Charles de Gaulle no estaba la Tradición, la Historia, la Providencia... sino, solo confesarlo me estremece, la Banca Rotschild. Algunos grupos financieros estaban interesados en que Francia no tuviera estabilidad política de izquierda.

MANUEL VÁZQUEZ MONTALBÁN

No podent confiar als «astròlegs» la gestió de la crisi,¹² a Anglaterra, Keynes fou vist com un salvador. Però, lluny de frenar la descomunal diferència de força entre les elits socials¹³ i els comuns, només les va suavitzar per aparèixer, més tard, de manera més agreujada. En paral·lel, el 1954, a Holanda, el príncep neerlandès i el magnat Rockefeller promogueren una trobada entre milionaris (banquers, empresaris en general i de la comunicació en particular, etc.) i polítics a l'hotel de Bilderberg. Aquestes trobades han tingut continuïtat (per exemple, a Sitges, el 2010). A Davos (Suïssa), també hi tenen trobades periòdiques.

Per a George (2010) o per a Wright Mills (1973), comparteixen interessos. Recorden les elits que analitzà Thorstein Veblen fa un segle. Gent que fa negoci amb la guerra, la política, els esports, la ciència, la religió, etc. Un cercle que ha crescut, s'ha globalitzat i s'ha allunyat encara més, si això és possible, dels comuns (Lash, 1999).

A l'OCDE, de promig, només es reduí la desigualtat a les dècades dels cinquanta i els

⁸ Podeu consultar una anàlisi de l'informe feta per experts del Banc d'Espanya amb una senzilla recerca a Google. Entre les frases que se'n destaquen, en trio una: «Calen uns capitals de més qualitat».

⁹ Una situació, segons Beck (1999), «normal» en països que no han conegut l'Estat social en el sentit europeu. Aquest sociòleg deia, en el seu «nou món feliç», que el futur laboral europeu es podia veure en present al Brasil. I per a Europa vaticinà que aviat només un de cada dos empleats tindrà una feina fixa i a temps complet. L'altra meitat batallarà per condicions precàries i, així, les bases (els suports) socials de l'Estat i de la democràcia estaran en perill.

¹⁰ TV3 deia fa uns mesos que el valor de les empreses catalanes (sense comptar les grans) havia baixat prop d'un 70 %. I un executiu de Deloitte a Catalunya (amb somriure nerviós i cognoms catalans) deia que es dedicava a oferir gangues a estrangers. I *El Mundo* (20 juny 2012) recollia perles d'un especulador mundial, Trump, que recomanava «aprovecharse», aconseguir «todo a cambio de nada» en un país «enfermo». I a La 2 van parlar d'un màster a Jerusalem en el qual l'alumnat rebia un milió d'euros reals i era animat a «atacar» Espanya (la seva prima de risc).

¹¹ Segons Moral Roncal (2003), Alfons XIII multiplicà per cinc la seva fortuna entre els anys 1900 i 1931 gràcies als negocis immobiliaris.

¹² El crac borsari novaiorquès del 1929 posà en evidència les limitacions de la teoria econòmica i la seva distància respecte del quefer diari. I és que els neoclàssics (com ara els seus descendents neoliberal) exclouïen l'abordatge de les crisis per considerar-les alienes al funcionament lògic del mercat. Així, el professor Arthur Pigou, de la Universitat de Cambridge, mentre en plena Gran Depressió la majoria de la massa vorejava la supervivència, afirmà que la causa del col·lapse eren els alts salaris. Unes dècades abans, W. Stanley Jevons intentà eximir de tota responsabilitat el capitalisme tot acusant de causar les crisis unes taques solars.

¹³ *Elit*. La conformen persones que ocupen posicions, públiques o privades, prominents (econòmiques, polítiques o socials). Per exemple, en partits polítics, sindicats, associacions d'empresaris, etc.

seixanta. Des de llavors, als països on més s'ha atacat l'Estat del benestar, més s'hi han reduït les classes mitjanes.

Blair, dubtós socialdemòcrata,¹⁴ fou retratat així per Stephens (2004), un dels seus ha-giògrafs:

Hi ha una llarga tradició que fa que l'esquerra cridi «traïció» quan els seus líders s'enfronten a la realitat, pensant que és millor ser purs a l'oposició que corruptes al govern [...]. El vell laborisme havia estat un aliat dels sindicats; el nou, del consumidor... i de l'empresa. Blair no amagà que se sentia més còmode amb els empresaris, a Downing Street, que amb els sindicats [...]. Blair concloué que la tercera via defensa la democràcia, però de manera innovadora.¹⁵

I, igual que succeeix ara, Blair també, com abans Thatcher, aprofità l'excusa de la crisi (el capitalisme és expert a generar-les) per continuar introduint mesures (i gestors) neoliberalis i retallades de drets socials.

Segons Bosch (2011), a l'Estat del malestar, la gestió neoliberal afavorí¹⁶ l'especulació tot convertint Wall Street en un Casino¹⁷. L'enginyeria financera creà *swaps*, *options*, *forwards*, etc., difícils de controlar.¹⁸ I els controladors (les agències de ràting o de qualificació del nivell de risc) són privats i

cobren als inversors (cosa lògica, ja que són els interessats a saber on posen els diners), però també als supervisats (uf!).¹⁹

Marc de relacions facilitat per la connivència de les elits. Paulson, secretari del Tresor amb Bush, fou executiu de Goldman Sachs (agència de ràting). Rubin, de Clinton, també, i després dirigí Citigroup (fusió d'una banca comercial i una d'inversió). A *La xarxa del deute* (2007), Ellen Hodgson parla de *banksters* ('banquers gàngsters') i de «falsa democràcia» perquè el model està concebut per poder arriscar i ser rescatat pels contribuents. Per a Beneria i Sarasúa²⁰, el fet de dir que la culpa és dels mercats no és suficient. Darrere hi ha persones i s'han d'identificar. En el cas *Madoff*, com que els estafats tenien poder econòmic, van poder castigar l'estafador. Però no passa el mateix quan els afectats tenen pocs recursos.

Kane (que presidí l'Associació Financera Americana), el 2009, deia que certes promeses (per a quan es deixa el càrrec públic) han corromput²¹ els polítics.

Max Otte (*La Vanguardia*, 1 setembre 2011), director de fons d'inversió i democratacristià de la CDU, fou reclutat pel govern Merkel per reorganitzar el servei d'estudis del Ministeri d'Economia. El 2006 publicà que un capitalisme salvatge es volia carregar la democrà-

¹⁴ Entrevista a Gerardo Pisarello (*Público*, 31 octubre 2011), autor de l'assaig *Un largo termidor* (Trotta): Thatcher, preguntada per un periodista sobre el seu més gran èxit polític, respongué: «Anthony Blair».

¹⁵ Sobre la manera «innovadora», a l'època circulava un acudit per il·lustrar-la. Aquest involucrava Blair i un dels seus assessors, el sociòleg Anthony Giddens. Deia així: «El primer dia de mandat, van tots dos en cotxe. A la primera cruïlla, Giddens li comenta: "Posa l'intermitent a l'esquerra i gira cap a la dreta"».

¹⁶ Comparteixo això d'«afavorir» perquè, al meu parer, les coses que passen entre gent que no es coneix poden ser fruit, entre altres causes, d'una barreja d'interessos organitzats (per exemple, en *lobbies*), d'afinitats electives no orquestrades, de conseqüències no desitjades (com quan Bosch relata que les *swaps* es creen com una assegurança que es pervertí en deixar unir la banca comercial i la financera, que les usà per emmascarar toxicitats). Per a qui prefereix explicacions més de cadenes de causes, en pot trobar al prolífic bloc de Vicenç Navarro. Allí, per exemple, explica que a Alemanya, ja abans de Merkel, sota el govern de Schröder i contra el seu ministre Lafontaine, s'afavoriren els sous baixos. Això rebaixà la demanda interna (en tenir la població menys poder adquisitiu) i també la de crèdit, cosa que augmentà la liquiditat dels bancs. Aquest líquid l'aprofitaren, per exemple, per accelerar la bombolla immobiliària espanyola. Cosa que provocà que...

¹⁷ <http://goo.gl/iaBmWC>. La informació següent la va fer circular la cadena Bloomberg: «El fondo DB Life Kompass 3 (Deutsche Bank Brújula de Vida 3) es simple: se pacta una fecha; si vive, gana el banco, y si muere, el inversor. Se basa la apuesta en una estadística sobre la historia clínica de quinientos estadounidenses de entre setenta y noventa años. Según el abogado Lange, que representa a treinta inversores, el banco ha usado tablas obsoletas». I és per això que es va denunciar el cas. No per immoral, sinó perquè el «casino» feia trampes. Per a Araujo (2009), tot és susceptible d'aposta en el capitalisme de casino.

¹⁸ Un agent borsari declarava que «ja no hi ha estalviadors, ara hi ha inversors». Sempre m'ha fet basarda la borsa, perquè, a banda de no entendre-hi un borrall, m'afigura un món de llops. Només cal tenir en compte el proverbi que fan anar a Nova York: «Wall Street és un carrer que per un costat porta al riu i per l'altre, al cementiri» (Correal, agost de 1998).

¹⁹ I és per això que països com Islàndia, Grècia o Irlanda i entitats com Bankia eren molt solvents poc abans de la trencadissa.

²⁰ La primera és catedràtica de planificació regional i ciutadana a Cornell, als EUA, i Sarasúa és professora d'història econòmica a la Universitat Autònoma de Barcelona. Vegeu Barberà (2012).

²¹ Bosch usa la definició de l'ONU segons la qual, per ser corrupte en política, no cal delictes. N'hi ha prou amb anteposar els interessos personals als generals.

cia. Avancem, deia, cap a un feudalisme que liquida classes mitjanes. Quan treballava per al Govern, continua, un veterà li comentà que abans eren els directius que feien cua per veure el ministre Erhard, però que ara són els polítics que fan cua als despatxos dels directors de bancs i grans empreses.

El 2011, Papandreu anuncià un referèndum. Merkel manifestà irritació; el PSOE, disconformitat; la Unió Europea congelà ajuts, etc. Què havia passat a Europa perquè un instrument democràtic fos una irresponsabilitat? Poc abans, UBS, el major banc suís, publicà un informe signat per economistes demanant governs musculats, capaços de contenir militarment el malestar social.

Militarment? L'oscaritzat Costa-Gavras (*La Vanguardia*, 9 juny 2011) deia que a Grècia hi ha molts corruptes i a Alemanya, molts corruptors, perquè una gran part dels polítics grecs han estat comprats per la banca i la indústria alemanyes. Això ja ho recollí *El País* (26 setembre 2010):

Altos cargos [cenaban] con directivos de la constructora de submarinos Thyssenkrupp (TKMS) [...]. El mercado de armas es una incubadora de corrupción, con enormes cantidades de dinero moviéndose... en secreto, explica Witney, experto del Consejo Europeo.

L'oligarquia isonòmica²² espanyola²³

El juez Santiago Pedraz archivó la causa contra los promotores del 25-S [asalto al Congreso] al definir las protestas como *libertad de expresión* frente a «la decadencia de la clase política».

TELEMADRID²⁴

Hernando (portavoz adjunto del PP en el Congreso) acusa al juez de hacer «demagogia política» e ir de pijo ácrata. *ABC* (4 octubre 2012)

Per al diccionari de la RAE, un *ácrata* no accepta cap autoritat. I un *pijo*, en el seu vestir, parlar i actuar, té gustos propis d'una classe acomodada. Llavors, per inferència lògica, Hernando és un... «píjocrata»?²⁵

Ara que molts governs es diuen *democràtics*, és el tipus de participació de la gent en la presa de decisions (i el tipus de continguts de les decisions que permeten consultes vinculants) allò que marca les diferències. A Espanya, per a Naredo (2012), l'alta política és part de l'oligarquia que uneix els buscadors i els facilitadors de *pelotazos* (requalificacions, concessions, privatitzacions, etc.).²⁶ Res de nou sota el sol. Ynfante (1999) ja parlava de la «cultura del pelotazo» en aquests termes: Ruiz Mateos, Mario Conde, Gil y Gil, etc., són noms. L'autèntic problema és que les bancàries,²⁷ financeres, comercials i immobiliàries són societats fàcilment destinades a l'especulació. L'esperit innovador schumpeterià, la competència tècnica, etc., són coses que importen poc. Importa estar ben situat, tenir col·legues ben situats i saber-se moure en la creixent zona de penombra que s'estén entre el sector públic i el privat.²⁸ La transició a l'euro accentuarà (vaticinà Ynfante) aquesta cultura.

D'altra banda, en l'àmbit laboral, entre les primeres mesures *de gran calado* (en llenguatge «genovès») del PP, hi hagué la d'abaratir els acomiadaments.²⁹ L'altra fou

²² Per als grecs de l'antiguitat clàssica, aquest tipus de règim era el dominat per oligarques que aconseguien que la participació democràtica restés marginal i inofensiva (per gestionar assumptes «perifèrics»).

²³ Segons la Wikipedia, Zaplana «treballa» a Telefónica; Acebes, a Bankia; Elena Salgado, a Endesa...

²⁴ <http://goo.gl/oPKvG5>.

²⁵ En política, les decisions combinen, en diferents graus, trets racistes, masclistes, elitistes, etc. Vegeu el capítol 3 del «VI informe FOESSA sobre exclusión y desarrollo social en España».

²⁶ El diari *Público* (18 desembre 2013) recollia la notícia següent: «En 2009, tras conocer que no compraría las obras de un artista amigo de su padre, José María Aznar Botella le recordó a quién debía el cargo y reprochó a Blesa, en un SMS, que Caja Madrid no comprara, a través de su fundación, las obras de Gerardo Rueda por 54 millones de euros».

²⁷ Per a Arcadi Oliveres, president de Justícia i Pau, Caja Castilla La Mancha la presidia Hernández Moltó, del PSOE, i el segon era López del Hierro, marit de Dolores de Cospedal, secretària general del PP. S'ha demostrat, diu, que tenien el costum d'autoconcedir-se crèdits i de no tornar-los. Vegeu Barberà (2012).

²⁸ *El Confidencial* (19 octubre 2011). «El palco del Bernabéu. La estrella fue Aznar, consejero de Endesa y del magnate Murdoch». *La Voz de Galicia* (9 febrer 2012) recull reflexions del periodista Manuel Campo Vidal. Així, Jesús Gil fou qui millor retratà l'escena: «La llotja del Bernabéu és com les caceres del Caudillo». A saber, un *totum revolutum* de ministres, banquers, empresaris i famosos. Florentino Pérez, conscient del valor estratègic d'aquest espai, va ampliar la llotja.

²⁹ *El País* (10 febrer 2012): «Ha llegado la reforma laboral "agresiva", como la definió el ministro De Guindos [...]. "Marcará un antes y un después", enfatizó la ministra de Empleo, Fátima Báñez. Con ella, el Gobierno se apega al manual liberal, que dice que cuanto más barato es el despido, menos miedo tienen los empresarios a contratar».

facilitar la tramitació d'ERE. Arturo Fernández, vicepresident de la CEOE, digué³⁰ que la majoria dels empresaris pensen més a generar treball que no pas a destruir-ne. Per accions posteriors, hom pot pensar que ell és de minories, tal com evidencià una sentència judicial.³¹ Però més sagnant fou, si és possible, l'exemple de la multinacional italiana Prysmian, la qual, després d'aconseguir, en conjunció amb Iberdrola, un dels majors contractes de la seva història empresarial, la mateixa setmana tancà una de les seves plantes a Barcelona gràcies a la facilitat per «construir» ERE.³²

Tal com observa Sennet (1998), la direcció empresarial lloa les reduccions de plantilles. Però la majoria d'aquests enginys fracassen, segons l'American Management Association. Llavors, és un despropòsit? No en mans d'especuladors. En el capitalisme de casino, el valor borsari d'aquests invents sol ser rendible a curt. Mentrestant, el preu social als Estats Units entre els anys 1980 i 1995 ha estat la pèrdua de quaranta milions de llocs (quaranta milions!), i la majoria dels acomiadats s'han recol·locat en llocs amb salaris més baixos, mentre augmenta el benefici dels reestructuradors. També es pot usar un ERE per fer xantatge, com diu el professor Oliveres. Així, la SEAT ja en feia abans de la crisi per tal d'obtenir més ajuts públics sota l'amenaça de més acomiadaments.³³

Però, mentre hi ha empreses que poden navegar pel «tsunami» de la crisi, d'altres se sumen a la impotència col·lectiva, visible en

discursos com el que denuncia la submissió dels polítics als financers, la pèrdua de la confiança, etc. Així ho manifesta el baròmetre de clima empresarial de la Fundació Ortega-Marañón (García Roca, 2012).

I els sindicats? Han fet un «acompanyament crític» deixant via lliure als atacs als drets socials. Antentas (2006) sosté que l'esquerra és responsable de la desmoralització, desafecció i desorientació, de la pèrdua de vincle orgànic entre els seus buròcrates i la seva base social.

I, entre els polítics, molts provenen (més ben dit, van i vénen) de l'alta direcció empresarial (Álvarez Cantalapiedra, 2011).³⁴ Però no només és un problema de conflicte entre l'interès públic i allò que pot demanar una empresa al polític de torn, sinó que és també un problema d'inflació de càrrecs de confiança³⁵ de dubtosa utilitat i que només es poden entendre com a pagaments de favors polítics. Un exemple: Cospedal confirma la sospita de Molinas (exfuncionari ministerial i antic assessor de Merrill Lynch) que Espanya manté una «elit extractiva» que viu de detreure els diners de la societat.³⁶

Uns balanços de situació terribles³⁷

Los expedientes de regulación de empleo crecen en 2012.

Detrás de las cifras, un tejido social y empresarial se deshilacha.

ABC (19 octubre 2012)³⁸

³⁰ *Europa Press* (20 gener 2012): «La media en Europa en indemnizaciones por despido está entre diez y veinte días. En Portugal, diez. Lo han hecho por decreto y rápidamente, y debiéramos seguir ese ejemplo, porque tiene menos paro que nosotros», ha dicho en Telecinco [...]. «Lo que queremos los empresarios es contratar, no despedir», ha reiterado».

³¹ <http://goo.gl/MNYTRQ>. «Varapalo judicial a Arturo Fernández, presidente de CEIM, por un ERE fraudulento. La sentencia condena al Grupo Arturo Cantoblanco por aplicar un ERE fraudulento».

³² *El País* (16 febrer 2012): «Iberdrola contrata la construcción de una conexión submarina eléctrica entre Escocia, Inglaterra y Gales. La alemana Siemens y el productor de cable italiano Prysmian son las empresas adjudicatarias [...]. 1.000 millones de libras [...]. I la mateixa setmana apareixia en un altre mitjà (<http://goo.gl/1mAfqd>) que «el grupo italiano cierra en Sant Vicenç dels Horts su filial Fercable. La empresa presentó un ERE [...], proceso que tras la reciente reforma laboral no requiere autorización».

³³ Vegeu Barberà (2012).

³⁴ Wikipedia: «De Guindos fue director de Lehman Brothers hasta su quiebra en 2008. En 2010 perteneció a Endesa. Felipe González es consejero de Gas Natural. Imaz, ex consejero del Gobierno vasco, preside Petronor. Isabel Tocino o Abel Matutes (ministros con Aznar) son consejeros del Santander. Pedro Solbes, ex de Economía con Zapatero, es asesor de Barclays [...]. En 2009, el 8 % de los consejeros del Ibx 35 (las treinta y cinco más grandes de España) eran expolíticos. En el 2010, el 9,8 %».

³⁵ Tal com ho reconegué inclús Ana Botella: <http://goo.gl/X0yVlt>.

³⁶ *El Mundo* (07 octubre 2012): «Castelao dimite como presidente del Consejo Nacional de la Ciudadanía Española en el Exterior por decir que “las leyes son como las mujeres: están para violarlas”. Pero la pregunta es ¿para qué sirve tal órgano? ¿Cuánto cobran...? Otro caso: el de Carrmero, juzgado en Cuba [...]. Asesor de la Junta de Moratalaz... 56.000 al año. No acabó la carrera porque desde los veintitrés tiene cargo. Cuando muchos piden adelgazar el Estado, piensan en ellos. Sin embargo, Cospedal deja sin sueldo a los diputados autonómicos mientras no prescinde de un solo cargo de confianza».

³⁷ *Balanç*: comparació entre estat inicial i final d'una situació. *Situació*: posició dels personatges. Definicions de la segona edició del diccionari de l'IEC.

³⁸ I parla d'Iberia, Aena, Peugeot- Citroën, Telefónica, Banc Sabadell, Acciona, etc.

Desde que empezó la época de vacas flacas, en 2007, la cifra de parados con título superior se multiplica... un millón. PÚBLICO (24 setembre 2012)

El sociòleg sol ser, segons l'innocent antropòleg Barley (2004), un esquerranós avinagrà i portador de destarotaments. Destarotaments? Vivim en un país i en un planeta on els rics ja són més rics, i encara ho seran més. Mentre molts espanyols es faran milionaris,³⁹ a moltes escales faltaran veïns desnonats i a moltes feines, companys acomiadats. Mentrestant, els polítics continuaran amb sous per viure de manera confortable, amb cotxes oficials, etc.,⁴⁰ etc.⁴¹ Indignar-se per tot això, a hores d'ara, ja és poc.⁴²

Moltes veus alerten sobre les males decisions, per a l'interès general, dels professionals de les polítiques espanyoles (o, si més no, allunyades de l'òptim paretjà).⁴³

Més enllà de tota agudesa analítica, la sociologia té un teorema que diu que si les persones perceben una situació com a real, és real en les conseqüències.⁴⁴ Però si el teorema de Thomas no és prou sòlid, podem prestar atenció al que han vist altres analistes socials. Del balanç de la democràcia que feia Morell (2002), es poden destacar alguns punts:

– Cada cop més gent entra en programes de (re)inserció, (re)orientació, etc.

– La majoria de les llars pobres estan encapçalades per persones analfabetes, però afecta cada vegada més persones més instruïdes.

– Augmenten els pobres amb ocupació.⁴⁵

– Augmenten el ressentiment i la conflictivitat, però dominen la resignació, la impotència, la desesperança, els somnis mil-lenaristes, l'acceptació, el fatalisme...⁴⁶

I quina ha estat la resposta dels socialistes? Offe acabà acceptant la situació (*La Vanguardia*, «La contra», 15 maig 2012): «Ya no sé qué es la izquierda [...]. Aceptemos que ya es imposible que todos tengamos un empleo a tiempo completo bien pagado».

L'any 2000, Noguera cloïa un llibre col·lectiu sobre la situació de l'Estat del benestar. Hi deia que el nostre era dualitzador, un actor més en una trama potenciadora de la divisió entre integrats i precaritzats, i que feia menys de Robin Hood i més de Mateo.⁴⁷ Continuant amb Noguera, destacava que:

– La liberalització creix en educació i sanitat. Altres mesures mercantilitzadores⁴⁸ són eliminar la gratuïtat de certs medicaments (*medicamentazo*), disminuir les beques en educació, desregular el mercat de treball o liberalitzar l'habitatge (consolidant una màfia de comissions i qualificacions entre constructors i polítics).

– Els neoliberals ho justifiquen amb informes (com els del negre futur de les pen-

³⁹ *La Razón* (<http://goo.gl/kkQekk>): «En España, el número de quienes tienen más de un millón de dólares crecerá hasta los 616.000, según el informe anual de Credit Suisse. En el mundo, en 2017, habrá 46 millones, un 62 % más que los 28 actuales».

⁴⁰ *La Voz de Galicia* (12 novembre 2009): «El presidente de la Generalitat, Montilla, defendió a su esposa, criticada por Puig (CDC) por ocupar “una quincena de cargos públicos”. Montilla dijo que su mujer “no es un florero” y que es una “situación compartida por mucha otra gente de todos los partidos”».

⁴¹ *El Mundo* (26 febrer 2012): «Ana Hernández, esposa de Montilla, desvela que sus hijos van al Colegio Alemán de Barcelona San Alberto Magno. “Es una maravilla. Sólo por saber alemán ya encontrarán trabajo”, razona. Una escuela con exalumnos ilustres como Jordi Pujol».

⁴² En paraules similars feia balanç del 2011 Miras Muntadas a l'anuari del diari *Segre*.

⁴³ *Caeteris paribus*, una distribució és justa si el benefici d'un no va en detriment del benefici del proïsme.

⁴⁴ «Segons una enquesta [...], la percepció dels espanyols [...] el 42 % és pessimista. Com va dir l'expert [...], “hi ha crisi si tothom diu que hi ha crisi”» (Correal, gener de 2008).

⁴⁵ Vegeu Zalakain (2006): «Devolver al empleo su capacidad de inserción social».

⁴⁶ Per a Adelantado, Noguera i Rambla (1999 i 2000), més enllà dels eixos estructurals clàssics (classe social, gènere, ètnia, edat, hàbitat, etc.), en la capacitat d'acció (i inacció) també són clau altres factors. Així, per exemple, un partit nacionalista pot aglutinar treballadors i empresaris, homes i dones, treballadors qualificats i no qualificats, etc.

⁴⁷ Amb referència a la paràbola dels talents que relatà Jesucrist i recollí Mateu al seu evangeli (vegeu <http://www.catholic.net>). En ella, un ric que marxa de viatge deixa a tres serfs la gestió dels diners. En tornar, dos han multiplicat el capital i un l'ha mantingut, perquè el va amagar sota terra. I així passa comptes: als dos primers els recompensa. I al tercer? «Su señor le respondió: Siervo malo y perezoso [...], debías haber entregado mi dinero a los banqueros [...]. Quitadle su talento y dádsele al que tiene. Porque a todo el que tiene, se le dará y le sobraré, pero al que no tiene, aun lo que tiene se le quitará. Y a ese siervo inútil, echadle a las tinieblas. Allí será el llanto y el rechinar de dientes».

⁴⁸ I al mercat, qui no té, no consumeix.

sions) encarregats per financeres. La ideologia naturalitza amb pseudoevidències (calen plans de pensions privats, diuen) les decisions socials i polítiques.

- Els sindicats fan pactes només comprensibles amb el coixí amortidor de la família. Resultat: desmobilització social i dèbil (no sempre desesperada) situació de la població.

També l'any 2000, Esteve Mora denunciava a *The Economist* el fet que en molts països l'Estat del benestar evidenciava el seu poder desincentivador en la recerca de feina d'uns aturats sobreprotegits, també la seva rigidesa burocràtica, etc. Però cap al final del text s'entreveia l'interès perseguit: no sent l'eutanàsia la solució, aquesta vindrà dels plans de pensions privats. I és que un exèrcit d'economistes (a sou) genera tones d'informes per demostrar «científicament» la inviabilitat de la cosa pública. Malgrat tot, segons Esteve Mora, l'Estat tenia «una excel·lente mala salut». Recentment, en canvi, deixava aquell optimisme per indignar-se davant la rebel·lió de les elits i defensar la del 15-M (*El País*, 9 agost 2012).

L'ONU, envers Espanya, manifesta preocupacions. A tall d'exemples: que el salari mínim no permeti un nivell de vida digne, de conformitat amb els estàndards del Comitè Europeu de Drets Socials (núm. 18); també les pensions (núm. 20); que es deixi en mans de la banca l'admissió de la dació en pagament (núm. 21); que l'educació hagi estat tan retallada (núm. 27), etc.⁴⁹

A la Unió Europea, el perill de ser pobre afecta cada cop més persones de les classes mitjanes, les quals contribuïen a mantenir el nivell de protecció social d'un model dissenyat per evitar que arribessin a la situació que ara tenen.

Sennet diu que el desengany forma part de la major part de les històries de vida de la gent d'esquerres. «La gent com jo —diu Sennet— s'ha acostumat a una contínua sospita passiva envers la realitat».⁵⁰ Passiva en comparació a la potent energia que es concentra en llocs com Davos.

Segons Mata i Roca (2006), en una societat mercantil i amb un dèbil Administració pública, ho té difícil la persona ignorant, la solitària, la malalta... Però, per mobilitzar-se, no n'hi ha prou amb el malestar. Fins ara només algunes avantguardes, com la dels afectats per les hipoteques o la dels «iaioflautes»,⁵¹ continuen la lluita, però les poques victòries no han servit de catalitzador suficient com per augmentar les expectatives del que és possible.

Per a Ximo, capellà i sociòleg que treballa al carrer (el despatx sense portes, diu ell), inspirant-se en Amartya Sen, cal diferenciar entre els que parlen de *justícia ideal* i els que ho fan d'*injustícia evitable*. Entre els primers, hi abunden agitadors, visionaris, incendiaris, messiànics, instigadors socials, pessimistes, apocalíptics, mil·lenaristes, dogmàtics, fonamentalistes, etc.⁵² Entre els segons, també, però també ments conscients del fet que, a diferència del que succeí amb el *Titanic* (que, com ara, també afavorí un escenari «campi qui pugui»), el motiu del sofriment no ha estat una concatenació de negligències enmig d'una natura adversa. Això no obstant, el «sacerdoci comprat» (Chomsky i Dieterich, 1996), amb disfresses d'elefants (Lakoff, 2007) o participant en les veus del cor (Bosch, 2011), continuen inundant el panorama amb lloances als miracles del mercat. De les dues mil dues-centes vint-i-tres persones que navegaven amb el *Titanic*, se'n salvaren set-centes sis. Si ho mirem des d'un punt de vista classista, però, vegeu a la taula 1 les xifres, segons recull una efemèride.

⁴⁹ Consell Econòmic i Social, Nacions Unides (2012): «Observacions finals dels exàmens presentats pels estats». Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals.

⁵⁰ Desengany que ja cantà un grup de la Movida: «Esta es la situación: el engranaje burgués del mediocre socialismo impide la misión. Ya no hay compromiso social en el gobierno. Y la realidad de la corrupción... Toman otra vez forma». El Aviador Dro y sus Obreros Especializados, *La arenga de los sindicatos futuristas* (*Síntesis: la producción al poder*, 1983).

⁵¹ El nom prové de la contra a unes afirmacions d'Aguirre-Martillo-de-Herejes, presidenta de Madrid, que es referí als últims que van resistir acampats a la Puerta del Sol com a «cuatro perroflautas» (en al·lusió al fet que Telemadrid sempre enfocava els d'estètica rastafari, amb tam-tams, gossos, etc.).

⁵² De ben segur que Rajoy, sent president de Pontevedra, hauria dit que està ple d'envejosos. Vegeu les seves reflexions a *El Faro de Vigo* (24 juliol 1984). A tall d'exemple: «Vaguedades como "la eliminación de las desigualdades excesivas", "supresión de privilegios", "redistribución", "que paguen los que tienen más"... son utilizadas frecuentemente por los demagogos». Potser és més mesurada la conclusió de Lenski (a *Poder y privilegio*) quan diu que l'esquerra és plena d'aquells que no estan d'acord amb el repartiment del pastís.

Taula 1.
Passatge i
supervivents
del *Titanic*

Font: elaboració pròpia
a partir del recordatori
de *La Voz de Galicia*
(12 abril 2012).⁵³

Passatge total: 2.223	Primera classe	Segona	Tercera
	329	288	1.606
En percentatges del total del passatge	15 %	13 %	72 %
Supervivents	199	119	174
En percentatges del total de classe	60 %	41 %	11 %

De cada deu persones de primera classe (que suposava un 15 % del total de passatge), en sobrevisqueren sis. De cada deu de segona (amb un pes relatiu del 13 %), se'n salvaren quatre. De cada deu de tercera

(més del 70 % del total del passatge), només una. Quan el *Titanic* es començà a enfonsar, va aflorar el millor i el pitjor de la naturalesa humana, per acabar dominant l'escena la por, l'egoisme i la insolidaritat.

Bibliografia

- ADELANTADO, J.; NOGUERA, J. A.; RAMBLA, X. (1999). «Las relaciones entre política social y estructura social». *Revista Internacional de Sociología*, núm. 22 (gener-abril), p. 5-31.
- (2000). «El marco de análisis: Las relaciones complejas entre estructura social y políticas sociales». A: ADELANTADO, J. (coord.). *Cambios en el Estado del bienestar*. Barcelona: Icaria: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 23-60.
- ÁLVAREZ CANTALAPIEDRA, S. (2011). «Subversión de la democracia, indignación en la ciudadanía». *Papeles de Relaciones Ecosociales y Cambio Global*, núm. 116 (diciembre), p. 5-9.
- ANTENTAS, J. M. (2006). «Sindicatos y resistencias globales». *Viento Sur*, núm. 86, p. 28-36.
- ARAUJO, J. A. (2009). «El hábitat de los especuladores». *Papeles de Relaciones Ecosociales y Cambio Global*, núm. 105, p. 81-91.
- BARBERÀ, J. (2012). *Singulars: Escoltar per aprendre*. Barcelona: Viena: TV3.
- BECK, U. (1999). *Un nuevo mundo feliz*. Barcelona: Paidós.
- BOSCH, J. (2011). *L'estat del malestar*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs. [Premi de Divulgació Científica Humbert Torres 2011]
- BRUGUÉ, Q.; SUBIRATS, J. (2008). «Desafecció democràtica o conjuntura política?». A: *Societat catalana 2008*. Barcelona: Associació Catalana de Sociologia, p. 57-69.
- CAMPOS, H. de los (2007). *Diccionario de sociología en memoria de Ambros «better» Bierce*. [Disponible gratuïtament al seu bloc]
- CHOMSKY, N.; DIETERICH, H. (1996). *La aldea global*. Barcelona: Gedisa.
- CORREAL, J. R. (2009). *El llibre de les punxes*. Lleida: Pagès Editors.
- ECHERRIA ZABALZA, J. (1999). «La movilidad social en España (1940-1991)». Madrid: Istmo.
- ESTEVE MORA, F. (2000). «Bienestar y crisis del Estado del bienestar: Elementos para una economía de la felicidad». A: MUÑOZ DE BUSTILLO, R. (ed.). *El Estado del bienestar en el cambio de siglo*. Madrid: Alianza, p. 351-398.
- ESTIVILL, J.; COMAS, A. (2011). «Crisi i empobriment: La situació catalana i el paper d'Europa». A: *Societat catalana 2011*. Barcelona: Associació Catalana de Sociologia, p. 69-90.
- GARCÍA ROCA, J. (2012). *Reinvención de la exclusión social en tiempos de crisis*. Madrid: Cáritas: Fundación FOESSA.
- GEORGE, S. (2010). *Sus crisis, nuestras soluciones*. Barcelona: Icaria.
- LAKOFF, G. (2007). *No pienses en un elefante*. Madrid: Complutense.
- LASCH, C. (1996). *La rebelión de las élites y la traición a la democracia*. Barcelona: Paidós.
- MATA, A.; ROCA, L. (2006). *Bastint ciutadans: Les entitats del tercer sector a Lleida*. Lleida: Sud Nord: Universitat de Lleida.
- MORAL RONCAL, A. M. (2003). «Aristocracia y poder político en la España del siglo XX». *Vegueta*, núm. 7, p. 155-177.
- MORELL, A. (2002). *La legitimación social de la pobreza*. Barcelona: Anthropos.
- NAREDO, J. M. (2012). «El actual despotismo democrático y sus alternativas». *Papeles de Relaciones Ecosociales y Cambio Global*, núm. 117, p. 131-139.
- NOGUERA, J. A. (2000). «La reestructuración de la política social en España». A: ADELANTADO, J. (coord.). *Cambios en el Estado del bienestar*. Barcelona: Icaria: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 475-500.
- SALAS, M. E. (2009). «Las ciencias sociales como consuelo». *Nómadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas*, núm. 23, s. p.
- SAMPER, L.; MAYORAL, D. (1996). «Hogares monofiliales y soltería: Los *concos* del Pallars Jussà». A: COMAS, D. (coord.). *Familia, herencia y derecho consuetudinario*. Saragossa: Instituto Aragonés de Antropología: FAAEE, p. 169-184.
- SENNET, R. (1998). *La corrosión del carácter: Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*. Barcelona: Anagrama.
- (2003). *El respeto: Sobre la dignidad del hombre en un mundo de desigualdad*. Barcelona: Anagrama.
- STEPHENS, P. (2004). *Tony Blair: La forja de un líder*. Madrid: ABC.
- VÁZQUEZ MONTALBÁN, M. (1987). *El comentarista de política internacional ha enloquecido: Pigmalión y otros relatos*. Barcelona: RBA.
- WRIGHT MILLS, C. (1973). *La élite del poder*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.
- YNFANTE, J. (1999). *Los muy ricos: Las trescientas grandes fortunas de España*. Barcelona: Grijalbo.
- ZALAKAIN, J. (2006). «Trabajo, trabajadores pobres e inserción social». *Documentación Social*, núm. 143: *Empleo e inclusión*, p. 45-76.

⁵³ <http://goo.gl/XEMotZ>. «Los muertos del *Titanic*, con clase hasta para morir».